

İş gününün axırı idi.

Abid Tahirli dedi:

- İstəyirəm səni bir yerə aparım.

Dedim:

- Yorulmuşam, həlim yoxdu.

Təkid elədi:

-Təsəvvür edə bilməzsən ki, səni orada necə bir sürpriz gözləyir.

Güldüm:

-Şirnikləndirmək istəyirsən?

Dedi:

-Yox... amma getməsən, çox, çox peşman olarsan. - O, bunu elə ciddi bir tərzdə dedi ki, istər-istəməz, "təslim" oldum: - Yaxşı, gedək, - dedim.

Təxminən iyirmi dəqiqədən sonra biz Bakı ətrafındakı bir istirahət mərkəzinə çatanda gördüm ki, yaxın dostumuz, "Sualtı dünya" kitabının müəllifi, elmi və mədəni səviyyəsindən, eləcə də məclislərindən xüsusi zövq aldığımız Ağalar İbrahimov qonaqlıq (artıq ənənə şəklini almış!) verir. Bu ənənəvi qonaqlıqda iştirak edənlər də elə həmişəki - ənənəvi qonaqlar idi. Masa arxasında əyləşənlərin, demək olar ki, hamısını tanıyırdım. Sualdedici nəzərlərlə Abid Tahirlinin üzünə baxdım: budu sürpriz?

O, masa arxasında boş qalmış iki yeri göstərərək dedi:

-Tələsmə!

Çox çəkmədi ki, o iki yerin də sahibləri gəldilər. Biri fransız dili mütəxəssisi Mirzəbala Əmrahov - biz öz aramızda ona "müsyö" deyirik, - biri də tanımadığım bir adam. Onlar da yerlərində əyləşəndən sonra, Mirzəbala müəllim ayağa qalxdı və qonağı təqdim etdi:

-Ceyhun bəy Hacıbəylinin nəvəsi... Ceyli... musiqiçidir...

Nədənsə, çox müəssir oldum, kövrəldim, gözlərim doldu və istər-istəməz, Abid Tahirlinin Ceyhun bəy Hacıbəyli haqqındakı monoqrafiyasında oxuduqlarım kino lenti kimi gəlib gözlərimin önündən keçdi: "1891-ci il fevral ayının 3-də Şuşa şəhərində anadan olub. Gənclik illərində Parisdə və Sankt-Peterburqda təhsil alıb. Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti qurulduqdan sonra vətənə qayıdıb və "Azərbaycan" qəzetinin ilk redaktoru olub. Avropa dillərini mükəmməl bildiyinə görə, 1919-cu ilin yanvar ayında Parisdə keçiriləcək Versal Sülh Konfransında iştirak etmək üçün Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti tərəfindən müşavir təyin olunub və Nazirlər Şurasının sədri Fətəli xan Xoyskinin imzası ilə general mandatı alıb. Bir il fasilələrlə davam edən həmin konfransda Antanta Azərbaycanın istiqlaliyyətini tanıyıb və bu, sovet Rusiyasının qəzəbinə səbəb olub.

Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti məğlub olduqdan sonra Ceyhun bəy Hacıbəyli vətənə qayıtmağın təhlükəli olduğunu nəzərə alıb, Fransada qalıb. Üzeyir bəy Hacıbəyli qardaşının Azərbaycana qayıtması üçün dəfələrlə əlaqədar təşkilatlara müraciət edib, amma təəssüf ki, istəyinə nail olmayıb.

Ceyhun bəy Hacıbəyli mühacirətdə olduğu dövrdə Azərbaycan ədəblərinin əsərlərini fransız və ingilis dillərinə çevirib. Onun tərcümə etdiyi məşhur "Arşın mal alan" komediyası ilk dəfə 1925-ci ildə Parisin "Femino" teatrında ta-

maşaya qoyulub.

Azərbaycan ədəbiyyatının, incəsənətinin, tarixinin yorulmaz tədqiqatçısı və təbliğatçısı Ceyhun bəy Hacıbəyli 1962-ci ildə Fransada vətən həsrəti ilə gözlərini əbədi yumub və Parisin Sen-Kulu qəbirstanlığında torpağa tapşırılıb..."

Əhli-məclis Ceylini suala tutmuşdu: "Necə yaşınız var? Evlisinizmi? Babanızın qardaşı Üzeyir bəy Hacıbəylinin ev muzeyində olmusunuzmu? Azərbaycan musiqiçilərindən kimləri tanıyırsınız?" Hətta belə bayağı bir sual da verildi: "Bakı gözəl şəhərdir, yoxsa Paris?" O, da gülüb dedi: Bakı.

Bu vaxt gördüm ki, sevimli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə ilə respublikamızın tanınmış vəkillərindən İkrəm Abdullayev bizdən bir qədər aralıdakı masada əyləşib çay içirlər. Ürəyimdən keçdi ki, onları süfrəyə dəvət edim. Yaxınlaşıb görüşdüm və dedim:

-Bəxtiyar müəllim, istəyirəm sizə bir sürpriz eləyim...

O, sualedici nəzərlərlə üzümə baxdı:

-Ay oğul (bu, Bəxtiyar müəllimin ən çox sevdiyi və işlətdiyi söz idi. - D.), Nazim Hikmətin belə bir misrası var: "Artıq sərxoş eləmir məni söz: nə özümünkü, nə özgəninkini..." İndi nə sürpriz? Mənə Qarabağı verəcəksən?

Mən tutuldum:

-Qarabağı yox, amma Qarabağdan nəəsə...

-Gedək, amma incimə, beş-on dəqiqə oturandan sonra qalxacağam... bir az nasazam.

Mən Ceylini Bəxtiyar müəllimə təqdim edəndə, o, təəccüb və heyrət qarışıq nəzərlərlə üzümə baxdı və:

-Sürprizdi, özü də böyük sürprizdi! - dedi.

Süfrəmizə beş-on dəqiqəliyinə gələn Bəxtiyar müəllim dörd saatdan da çox oturdu və qalxanda dedi:

-Ceyli, sən tez-tez gəl-get, aranı kəsmə.

Ziyafətin axırhaaxırında mən Ceylinin sifətinin birdən-birə tutulduğunu hiss etdim və bizim "müsyö"dən soruşdum ki, buna nə oldu? Qısa sual-cavabdan sonra "müsyö" dedi ki, heç nə, hardasa "Şahnaz" çalırılar, ona qulaq asır...

Yaxın dostumuz, qeyri-adi musiqi duyumu və gözəl səsi olan Əkrəm Qafınoğlu ətrafı bir qədər dinləyəndən sonra dedi:

-Hə, "Şahnaz" çalırılar. Yəqin bu sağ tərəfdəki arakəsmədə televizor var, gedim deyim səsinə artırırsınız.

... "Şahnaz" çağladıqca, Ceyli hal-dan-hala düşürdü və mən Ukrayna yazıçısı Moris Simaşkonun türk əsilli Misir sultanı Beybarsa həsr elədiyi "Yemişan" povestini (povest böyük qazax şairi Olyas Süleyменова ithaf olunub. - D.) xatırlayırdım. Beybars doğma dildə eşitdiyi bir sözün əfsunu ilə ana bətnindən də o üzə - əcdadlarının yaşadığı yurda qayıdır, kimliyini dərk edir.

Ceyhun bəy Hacıbəylinin məşəqqətli həyatından Ceyli və bir də rus, fransız və ingilis dillərində yazılmış böyük bir xəzinə qalıb. Mirzəbala Əmrahov altı-altı, üstü-üstə qalmış bu xəzinədən, çox təəssüf ki, cəmi-cümlətamı üç-dörd hekayə tərcümə eləyib...

Həmin hekayələrdən birini ("Nejdənovun işi" - D.) yüngülvari ixtisar və redaktə ilə "Ədəbiyyat qəzeti"nin oxucularına təqdim edirəm.